

مدرسه خانوادگی

نگاهی بر شیوه‌های توسعه ارتباط والدین و مدرسه

دکتر لیلا سلیقه‌دار، مشاور و مدرس آموزش خانواده

نگاهی به سند برنامه درسی ملی نشان می‌دهد خانواده از نقش و اهمیت بالایی برخوردار است، و گستره یادگیری با شدت و میزان بالایی، شامل خانواده نیز می‌شود و زمینه‌ساز شکوفایی یادگیری دانش آموزان است. در این سند آمده است: «خانواده از محیط‌های مهم و اثربخش تربیت و یادگیری به‌شمار می‌آید که در تعامل مستمر و مؤثر با مدرسه است». از این تعریف چنین برمی‌آید که ارتباط و تعامل مدرسه و والدین کلید اصلی است که به بهره‌مندی بیشتر از خانواده به‌عنوان یکی از ارکان محیط تربیت و یادگیری فراگیرندگان منجر می‌شود. حال این پرسش مطرح است که چگونه می‌توان زمینه‌های تعامل مدرسه و والدین را در راستای غنی‌سازی محیط یادگیری دانش آموزان افزایش داد؟ پاسخ به این پرسش و دیگر موارد مرتبط، مقصود نوشته حاضر است.

قدم اول: آگاهی

از جمله زمینه‌های مؤثر ارتباط والدین و مدرسه، برگزاری جلسات هم‌اندیشی و نیز توانمندسازی است. برخلاف گذشته که والدین به‌عنوان افرادی منفعل و غالباً غیرآگاه به جلسات آموزشی مدرسه دعوت می‌شدند، باید پذیرفت که چنین نگاهی، بیشتر به ایجاد فاصله می‌انجامد و شایسته این است که والدین به جلساتی دعوت شوند که برای دانش و مهارت آن‌ها جایگاهی در نظر گرفته شده باشد. برای مثال، جلساتی که به‌صورت نشست‌های هم‌افزایی برگزار می‌شوند، برای همه شرکت‌کنندگان، فرصت تعامل و بیان نظرات و ایده‌ها را ایجاد می‌کنند.

که همگی وجوه مشترکی در یک موضوع دارند، گرد هم آیند، در این باره صحبت کنند و از راهکارهای مناسبی بهره‌مند شوند. در این صورت، اشتیاق والدین برای مشارکت افزایش پیدا می‌کند. با این نگاه، نیازسنجی از جمله راهکارهای گسترش میزان ارتباط واقعی والدین و مدرسه است.

نباید فراموش کرد، در برخی موارد، با صرف انجام نظرسنجی نمی‌توانیم به نتایج و مقاصد تربیتی مطلوب برسیم. ممکن است آنچه والدین به‌عنوان نیاز خود به آن می‌اندیشند، با آنچه نیاز اصلی است، فاصله داشته باشد. برای مثال، از نظر برخی والدین، همین که فرزندشان در فضای مجازی هرزگردی نکند، کافی است و به دنبال راهکارهایی برای مقابله با فضای مجازی هستند، در حالی که موضوع اصلی این است که آن‌ها چگونه می‌توانند فعالیت‌هایی جذاب، سرگرم‌کننده و در عین حال ایمن را تجربه کنند. بر این اساس نیازآفرینی

مهم است مدرسه‌ها به مداخلات والدین سمت و سویی معنادار و مؤثر بدهند

از نیاز تا خلق موقعیت جدید

هنگامی که خدمات ارائه شده با نیاز مخاطب هماهنگی بیشتری دارند و والدین می‌توانند در گروه‌های کوچک‌تری

از اشتباهات درس بگیرید

اشتباهات، معلمان خارق‌العاده‌ای هستند، زیرا نه تنها به ما نشان می‌دهند چگونه و کجا راه را غلط رفته‌ایم، بلکه می‌آموزند چگونه کار را اصلاح کنیم. ما همه اشتباه می‌کنیم. پس به اشتباهات اعتراف کنید، از آن‌ها درس بگیرید و آن‌ها را پشت‌سر بگذارید

جهت درستی پیدا می‌کنند و مشارکت تعاملی و فعالانه خواهند داشت.

معلم والدین

معلمی را سراغ دارم که در طول آموزش مجازی، ماهی یک بار با هماهنگی مدرسه، ساعتی را به گفت‌وگوی مجازی با والدین می‌گذراند و از آن‌ها می‌خواهد در کنار فرزندان خود در این کلاس شرکت کنند. در این کلاس، ابتدا درباره شیوه آموزش خود توضیحاتی ارائه می‌داد. گزارشی از اتفاقات مربوط به ماه گذشته مطرح می‌کرد و در ادامه شنونده صحبت والدین بود. او به‌صورتی هنرمندانه از بودن دانش‌آموزان و والدین برای یادآوری و بیان انتظارات استفاده می‌کرد و بین صحبت‌های خود از نمونه رفتارهای دانش‌آموزان کلاس نیز مثال‌هایی می‌زد. آن‌قدر این کلاس پربار و مؤثر و سازنده بود که به مرور، چند معلم دیگر نیز علاقه‌مند شدند شیوه ایشان را به کار گیرند. نتیجه هم تغییرات رفتاری مؤثر در دانش‌آموزان و بهره‌مندی از مشارکت حداکثری والدین بود. از جمله مواردی که والدین درباره کلاس این معلم مطرح می‌کنند، این است که دقیقاً می‌دانیم چه کارهایی را لازم است انجام دهیم و از چه چیزهایی دوری کنیم.

این در حالی است که برخی معلمان نیازی به اطلاع‌رسانی فعالیت‌های آموزشی و تصمیمات کلاسی خود به والدین دانش‌آموزان احساس نمی‌کنند. در چنین کلاس‌هایی، فراگیرندگان غالباً تلاش‌ها برای یادگیری عمیق و ماندگار و نیز لذت‌بردن از یادگیری را کمتر تجربه می‌کنند و خانواده و مدرسه مانند جزایری دور از هم و نامرتب با یکدیگر منظور می‌شوند.

والدین در جلسه امتحان

از جمله تجربه‌های خوب در زمینه جلب همراهی مؤثر والدین با مدرسه، به شیوه برگزاری امتحانات یکی از مدرسه‌ها مربوط است. همچنان که می‌دانید، از جمله نقاطی که برای والدین اهمیت بسیار دارد، موضوع امتحانات و ارزشیابی است. در آموزش مجازی، مداخلات والدین در جریان ارزشیابی غالباً با ناراحتی و نگرانی معلمان و مدرسه همراه بوده است. مدیر یک مدرسه تدبیری برای این منظور اندیشید. در این برنامه، به‌صورت ماهانه از تمام درس‌ها به صورت جامع یک مجموعه سؤال طراحی و از معلمان خواسته شد سؤالات تا حد امکان مفهومی و عملکردی باشند؛ از سطوح بالای شناختی و بیشتر مبتنی بر معما و چالش طراحی شوند. بخشی از این ارزشیابی به مهارت‌های والدگری و خانواده ارتباط دارد که دانش‌آموزان نیز می‌توانند نظرات خود را در این باره با والدین خود در میان بگذارند. یک روز در ماه به اجرای آزمون جامع اختصاص داده شد

مطرح می‌شود که در کنار نیازسنجی نقشی مکمل دارد و خرسندی خانواده را برای مشارکت در فعالیت‌های مدرسه در پی خواهد داشت.

ارتباط سهل و ساده

مدیر مدرسه‌ای را می‌شناسم که شماره تلفن همراه مربوط به مدرسه را که تمام مدت در اختیار خود دارد، به تمام والدین و دانش‌آموزان داده و به همه اعلام کرده است در هر زمان امکان گفت‌وگو با ایشان را دارند. او این کار را با منظور و به مقصود ایجاد سهولت دسترسی انجام داده است و می‌گوید تا اکنون از طریق تماس والدین یا دانش‌آموزان دچار مشکل و مزاحمت نشده است و به نوعی آموزش احترام به حریم‌ها و مراعات حال یکدیگر نیز توسط والدین و دانش‌آموزان از طریق همین ارتباط ایجاد شده است. این در حالی است که در برخی مدرسه‌ها، برای دیدار با مدیر مدرسه یا گفت‌وگو با او و نیز دیگر عوامل اجرایی یا در بسیاری موارد معلمان، لازم است هفت‌خوان طی شود و در نهایت یا فرد از قصد گفت‌وگو خسته و پشیمان می‌شود یا وقتی به مخاطب اصلی می‌رسد، انرژی و رغبتی برای بیان منظور باقی نمی‌ماند. برای ایجاد شرایط سهل و ساده ارتباط والدین با مدرسه، لزوماً در اختیار قرار دادن شماره تلفن همراه تنها راه نیست. بسیاری موارد دیگر، به ویژه از طریق فضای مجازی، مهیاست. مهم این است که راه ارتباط والدین با مدرسه به‌سادگی و در اولین فرصت ممکن باشد.

مداخله‌های آموزشی

اکنون که با ورود آموزش مجازی به خانه و خانواده، نقش والدین در این مسیر کاملاً تغییر یافته است و بسیاری از مداخلات درست و گاه ناصواب نیز رخ می‌دهد، مهم است مدارس به مداخلات والدین سمت و سوی معنادار و مؤثر بدهند و از آن برای تأمین و تحقق اهداف تعلیم و تربیت بهره‌مند شوند.

از جمله این موارد، ایجاد زمینه ارزیابی توسط والدین است. بدیهی است که همه مادران و پدران در زمینه آموزش و پرورش تخصص و تبحر ندارند، اما اغلب آن‌ها به واسطه برگزاری کلاس‌های مجازی، در جریان ارتباطات و شیوه‌های آموزشی معلمان هستند. در ارزیابی‌های ۳۶۰ درجه، والدین از جمله ذی‌نفعانی هستند که می‌توانند در برخی زمینه‌ها، مانند نوع ارتباط معلم و دانش‌آموز، میزان و شکل ایجاد انگیزه او و موارد عمومی دیگری از این دست نظر دهند و عملکرد مدرسه را ارزیابی کنند. همچنین، در خصوص برنامه‌ها و فعالیت‌های تربیتی مانند مناسبت‌ها، مشاوره، مسابقات و همایش‌ها که مدرسه به اجرا در می‌آورد، به نقادی بنشینند و موارد را تحلیل کنند. در چنین شرایطی، والدین برای دخالت‌ها و نظارت‌های خود

نیازسنجی از جمله
راهکارهای گسترش
میزان ارتباط واقعی میان
والدین و مدرسه است

و زمان آن به چند ساعت میانی روز محدود است. در این آزمون، والدین می‌توانند تمام تلاش خود را برای کمک و همراهی با فرزندان خود به خرج دهند و در نهایت نمره‌ای به آزمون خانواده اختصاص می‌یابد و نمرات آن‌ها در سایت اعلام می‌شود. این آزمون، شیوه و مرزبندی مداخله خانواده در ارزشیابی را جهت‌دهی می‌کند. در عین حال، آموزه‌های بسیاری از تلاش گروهی و همیاری به همراه دارد و بر تعامل مشتاقانه و آگاهانه والدین با مدرسه می‌افزاید.

مراقبت از حریم‌ها

در یک کلاس مجازی که به‌عنوان ناظر آموزشی حضور داشته‌ام، میان دو کودک کلاس دومی اختلافی پیش آمد و کار به نزاع کلامی کشید. داستان از آنجایی شروع شد که یکی خطاب به دیگری، در بخش پیام‌های متنی، نوشت: «تو خیلی هم بی‌نزاکت نیستی!» دیگری هم با ناراحتی نوشت: «چرا هستم. چرا حرف بد به من می‌زنی!» و خلاصه این گفتار ادامه پیدا کرد تا زمانی که معلم پادرمیانی کرد و از هر دو نفر خواست برداشت خودشان را در این باره بگویند.

همان‌طور که متوجه شدید، بچه‌ها درباره معنای کلامی که رد و بدل می‌شود و حتی نوشتار درست آن، اطلاعاتی نداشتند و این نزاع از ریشه مشکل داشت. در برخی از مداخلات ناصواب والدین که کار به دلخوری مدرسه می‌کشید و در نهایت به کاهش ارتباط درست میان مدرسه و خانواده منجر می‌شود، گاه نشانه‌های درک نادرست از وظیفه نمایانگر است. باید در نظر داشت، صبوری در شنیدن انتقادات و نیز روشن‌نگری در این زمینه می‌تواند از بسیاری بیراهه‌ها که به کاهش ارتباط تعاملی والدین با مدرسه می‌انجامد، پیشگیری کند.

بر این پایه، داشتن تعریفی روشن از آنچه لازم است خانواده‌های دانش‌آموزان از آن آگاهی یابند و یا به آن ورود پیدا کنند، برای معلم و دیگر عوامل اجرایی مدرسه لازم و ضروری است. این ضرورت ما را وارد دو حوزه آموزش و یادگیری از یک سو، و تربیت و پرورش از سوی دیگر می‌کند که هر کدام ابعاد و تعریف خاص خود را دارند. در نگاهی ساده، هر دو بخش از حوزه‌های یادشده، به پشتیبانی و حمایت از خانواده نیاز دارند. ممکن است در خصوص شیوه آموزش و محتوای یادگیری، نوع انتظارات برای همیاری خانواده متفاوت باشد، اما در زمینه پرورش و تربیت، از جمله مؤلفه‌های اصلی و سازنده، والدین هستند.

دوری از بیراهه‌های رفته

یکی دیگر از راه‌های توسعه ارتباط والدین و مدرسه در مسیری مناسب و کیفی، عبرت‌گرفتن از اشتباهات دیگر مدرسه‌ها و مدیران است. به نمونه‌هایی از این دست توجه کنید:

مدیر مدرسه‌ای تمام اتکا و توجه خود را بر گروهی از والدین که از جمله اعضای انجمن هستند، قرار داده بود. به کل فراموش کرده بود گفت‌وگو با سایر والدین، شنیدن آن‌ها و دیدن اتفاقات از دیدی خارج از نگاه صرف اعضای انجمن، ضروری است. هر موردی که پیش می‌آمد، از والدین می‌خواست موارد را به اعضای انجمن بگویند و از این طریق تنها با نماینده آن‌ها در ارتباط بود. نتیجه روشن است. والدین در ارتباط مستقیم با مدیر و مدرسه نبودند و همین موضوع مشکلاتی اساسی را ایجاد کرد و ارتباطات ناسالمی شکل گرفت.

مدیر مدرسه‌ای، به خاطر تجربه‌های سال‌های کاری خود، به‌طور مداوم حس جنگیدن و مقابله را با والدین داشت و برای هر اقدام و فکری از آن‌ها دچار توهم توطئه و دشمنی می‌شد، تا جایی که اگر می‌دید یکی از اولیا هدیه‌ای آورده یا دسته‌گلی ارسال کرده است، اولین چیزی که به زبان می‌آورد، این بود که حتما کاسه‌ای زیر نیم کاسه است! حس مقابله با خانواده‌ها و تصور اینکه مدرسه و خانواده در دو نقطه مخالف ایستاده‌اند، بسیار بر ایجاد تعامل سازنده میان آن‌ها آسیب‌رسان است.

مدیری را سراغ دارم که به‌طور مداوم انتظارات محیرالعقولی از والدین دارد و اگر خانواده‌ها از او درخواستی کنند، پاسخش ایجاد یک وظیفه و انتظار جدید از آن‌هاست که اول آن‌ها فلان کار را انجام دهند تا بعد ما هم این کار را دنبال کنیم. داشتن توقعات بیش از اندازه و غالباً غیرمنطقی، و واگذاری برخی مسئولیت‌های آموزشی و تربیتی به والدین، می‌تواند به کاهش رابطه سازنده و نیز ایجاد رابطه ناسالم میان مدرسه و خانواده بینجامد.

کوتاه سخن

والدین دانش‌آموزان، منابع قدرتمندی برای یادگیری فرزندان و قوت‌بخشی یا تضعیف برنامه درسی رسمی هستند و به همین دلیل، هم‌دوش با مدرسه، از اهمیت بالایی برخوردارند. نهاد خانواده و تأثیرگذاری والدین در تعلیم و تربیت فرزندان، با هیچ مؤلفه‌های دیگری قابل جایگزینی نیست. والدین دانسته یا نادانسته و به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر فعالیت‌ها و اهداف مدرسه تأثیرگذارند. بر این اساس، هر اندازه والدین در اقدامات تربیتی و مداخله‌های آموزشی فرزندان با مدرسه هم‌سو و هم‌گام باشند، به همان نسبت آموزه‌های رسمی و غیررسمی مدرسه اثرگذاری عمیق‌تری دربردارد و برعکس. نادیده گرفتن نقش خانواده و تغذیه نکردن مناسب فکری و مهارتی آن‌ها، نقش مدرسه را ناقص و ضعیف می‌کند. ایجاد مشارکت‌های سازنده بین خانواده و مدرسه، بیش از همه به دغدغه و احساس ضرورت آن توسط مدرسه و والدین نیازمند و سپس به ایده‌های خلاقانه و ممکن وابسته است.

خانواده از محیط‌های مهم و اثربخش تربیت و یادگیری به‌شمار می‌آید که در تعامل مستمر و مؤثر با مدرسه است